

ВІСТНИК



(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублі,
піврічна 5 К., 2 рублі, квартальна 3 К., 1.20 рублі. :: Ціна
сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

III. рік. Ч. 29—30.

Відень, 9 квітня 1916.

Ч. 89—90.

Купуйте альбум краєвидів і типів України. Ціна 2 К.

Нова Європа.

Найважнішою політичною подією від довшого часу є мова, яку мав дня 5 квітня канцлер Німеччини Бетман Гольвеґ у райхстагу про воєнні цілі Німецької Держави. Щодо форми та змісту се одна з найважніших і найкращих промов, які коли виголошено в німецькім парламенті. Своім незвичайно поважним тоном, будовою, степенуванням, переконуючою силою гідна ся промова першої своїм становищем нації на світі — німецького народу. Канцлер Бетман Гольвеґ робив тільки висновки з досі довершеного. З проволіканням війни стають і щораз більші воєнні цілі Німеччини.

Хоч про українську справу не згадав канцлер ні словечком, для Українців усе-таки є декілька цікавих моментів у промові канцлера. Найважнішим з тих моментів є передовсім підчеркнення, що територій, зайнятих від Росії, не зверне вже Німеччина давній властительці. Війна Німеччини з Росією се війна за визволення поневолених народів з царського кнута. Канцлер говорив про розв'язку польського питання в порозумінню з Австро-Угорщиною, про невідданне реакційній Росії визволених народів між Балтійським морем і волинськими болотами, бо сі території має Німеччина вже в руках. Передчасно було-б говорити про розв'язку українського питання, коли 19 двадцятих української території лишило ся поки-що під російським пануванням. У словах: „Коли наші (центральных держав) вороги бажають щораз дальшого вигублювання людей і нищення Європи, се їх вина. Ми поставимо нашого вояка й до щораз сильніших ударів відпочине наше плече“ — бачимо заповідь, здаєть ся, останньої фази великої війни,

сподіваємо ся, фази війни, що принесе в своїм наслідку визволення України.

Більшість фронту центральных держав проти Росії знаходиться тепер на українській землі. Сьогодні легко Німеччині доконати те, що неможливим уважав Фридрих Великий. А саме в його писаннях стрічаємо нарікання на те, що не можливо розбити Росії, бо се може стати ся тільки з України, а туди задалека й затяжка дорога. А й Наполеон побачив на острові св. Олени свою помилку, що з Східних Пруссів на Москву, а не з України.

Нову Європу зродить війна. Стан зперед війни змінить ся в багатьох точках. Має се бути Європа мирної праці. „Мир, який має скінчити сю війну, мусить бути тривким. Він не сміє бути зародком нових воєн, але мусить містити в собі завязки остаточного мирного упорядкування європейських справ“ — сказав канцлер. Значить, він виключає повстання якогось новотвору, де були-б можливі сербсько-македонські відносини.

Сподіваємо ся, що в тій новій Європі, про яку говорив канцлер, і Українці будуть господарями у власній хаті. Висловлюючи сю надію, ми підчеркуємо ту певну правду, що по втраті Польщі, німецького й литовського елементу Росія стане ще більше сконсолідованою. Росія стала сильною по прилученню України, Росію можна розбити тільки тоді, коли відірветь ся від неї Україну. Отже зранити Росію можна тільки на українській території, відпихаючи її від Чорного моря. І центральні держави, а передовсім Німеччина, повинні зрозуміти сю правду з огляду на власні життєві інтереси.

Всеросійський нелад.

Втрати Росії в міністрах війни не стоять у жаднім відношенню до її втрат у людях, але вони в усякім разі незвичайно високі: від початку війни Росія має вже третього міністра війни. Причин до уступлення Поліванова було так багато, що досить трудно вияснити, які з них безпосередньо причинилися до його уступлення. Остання російська офензива на північному фронті, спричинена очевидно роспучливим положенням Французів під Верденом і подиктована без сумніву з Парижа й Лондону, забрала таку масу жертв з російського боку й дала такі сумні наслідки для Росіян, що уступлення Поліванова цілком добре можна-б було з'ясувати скінченням сеї офензивы. А позатим і процес Сухомлінова дав матеріал, що сильно компромітує Поліванова. Напади ліберальних послів у Думі, направлені проти цілого правительства, не минули, розуміється, і міністра війни. Без особливої потреби правительство не жертвувало-б міністра, котрий займає найбільш відповідну в часі війни посаду, тим більше, що Поліванов користувався особливим особистим довірем царя і був ще недавно кандидатом на посаду прем'єра та ролю всеросійського диктатора. Але Поліванов, як то кажуть, перестарався, жадних успіхів на полі бою не досягнувши, викинув тільки країну на дальші воєнні підготовки і стягнув такі маси мужчин, яких ані вивчити, ані узброїти він не міг, що в Росії вибухла вже грізна господарська криза й майже половина нив лишилася необробленою. Се все разом і зробило становище Поліванова в міністерстві неможливим.

Його наслідником призначено Шуваєва, інтенданта, бо предметами споживи та одією російське військо було ніби-то ліпше забезпечене ніж муніцією. Оскільки інтендант покаже ліпшим від інших категорій російської армії, покаже найближча будучність, але така часта зміна російських міністрів війни в усякім разі показує, що не лиш міністри, а й ціла російська система або, ліпше сказати, безсистемність і безладдя винні в російських поразках, а про зміну системи й далеко йдучі внутрішні реформи в Росії очевидно поважно не думають.

Та се не перешкоджає Росіянам домагатися реформ і говорити про них поза Думою і в Думі. Напр. з'їзд воєнно-

промислових комітетів, головними провідниками котрого були представники великих підприємств, висловився за переглядом виборчого закону до Думи в дусі демократизму, за відвічальне міністерство, за негайну амністію та рівноправність націй. Сі домагання, як твердить російська преса, мають тим більше значіння, що вони походять з уст торговельно-промислової буржуазії.

А в Думі провадилися дебати про місцеву самоуправу; ліберальні промовці доводили необхідність демократизації виборчого права до інституцій міської самоуправи та заведення й розвитку дрібної земельної одиниці на селі, так званого „волосного земського“ самоврядування. Промову Чхенкелі в сій справі перервав голова Думи, а її опублікування заборонено.

Практичних наслідків сеї дебати не матимуть, бо Державна Рада та правительство, одобрення яких потрібне для переведення кожного закону, поставлять се до поширення й демократизації органів місцевої самоуправи неприхильно. Тим більше будуть вони противитися переведенню сеї реформи на Україні, бо тут чим ближше якась інституція до народу, тим сильніший у ній український елемент. У повітових земствах Українці напр. сильніші ніж у губернських, а у волосних земствах вони були-б певно ще сильнішими ніж у повітових.

Зрештою і в самій Думі сеї проекти стрінули досить сильну опозицію з боку правих, які в особі Маркова II й інших заявили, що війна не є відповідним часом для переведення реформ.

Починається розвал і в самім поступовім бльоці. В справі уділення якихось горожанських прав Жидам октябристи та праві націоналісти не захотіли голосувати разом з більшістю бльоку та причинилися тим самим до повстання поважної внутрішньої кризи в поступовім бльоці. Се сильно утруднить боротьбу бльоку з правительством, а може навіть повести й до цілковитого розкладу поступової більшості Державної Думи. А се певно збільшить і загально-російський нелад.

М. Троцький.

Процес російських шпівнів у Софії.

Сенсацією дня тепер у Софії процес російських шпівнів. На лаві обжалованих засіли: Зеленогород, резервовий підполковник і бувший заступник посадника Софії, Сіянов, македонський революціонер і рівночасно редактор часописи „България“, органу цанковістів, крайніх русофілів, др. Списаревский, письменник, Пруткін і Сахаров, капітани торговельного пароходу „Борис“ і „Цветков купець“.

Се не звичайний процес о шпівнажу. Се великий акт обжаловання проти Росії. Процес відкриває цілком ясно наміри та пляни російського царизму щодо Болгарії зперед часу, як вона перейшла на сторону центральних держав. Процес виказує з одного боку, як Росія приготувалася окупувати чорноморські береги Болгарії, а передовсім її пристані Варну та Бургас, а з другого боку демаскує болгарських русофілів, що готові були продати свою незалежність і замінити Болгарію на російську провінцію.

Всі обжаловані русофіли та все-таки треба їх поділити. Пруткін і Сахаров се звичайні креатури, що „працювали“ за гроші, не такі інші. Ті інші се здеморалізовані та засліплені маньяки-царофіли, що не продали се тільки за гроші. Вони радо вступили в ряди царських шпівнів, віруючи, що таким робом найкраще прислужать се російській політиці в Болгарії. Їх гаслом було прилучення Болгарії за всяку ціну на сторону Росії, бо тільки там забезпечення судьби Болгарії.

І тому др. Списаревский і Сіянов боронять пером становища тутешньої російської політики, тому й заступник посадника Софії Зеленогород ілюмінує й прикрашує прапорами городську думу на вістку, що впав Перемишль. Правда, Перемишль союзники скоро відобрали й городську раду в три дні по сеї демонстрації розігнали, а нові вибори викинули Зеленогорова та цілу русофільську кліку з управи міста. Та

не дивниця, що ті маняки, правда, й підкуплені, не вагають ся на суді прибирати навіть поз будім-то геройських-мучеників, що, мовляв, „вони робили се для добра Болгарії“, а се може й було найприкрійшою та найбільше огидною хвилиною в сім процесі.

І тут саме головний момент того процесу. Тут не судить ся тільки сих декількох зрештою малих людей (ті великі були більше хитрі від них), але судить ся цілу дотеперішню систему російської політики в Болгарії та її сліпі оруддя — болгарських русофілів. І ся система виступає тут у цілій своїй злочинній і препоганій наготі. Ми бачимо, що між сею легальною російською політикою і звичайним бандитизмом дуже мала різниця, або й нема зовсім. Вона змагала весь час до того, щоб вільний незалежний болгарський народ віддати на поталу російського царизму.

І не дивниця, що вона не могла послугувати ся іншими засобами, як брехнею, клеветою, підкупам, атентатами та ганебними злочинами. Се стверджує і вся історія політичного життя Болгарії від її визволення. Зараз у перших днях волі прислала тут Росія не те, що дійсно гарне було в неї, не прислала культури Чернишевських, Добролюбових Бєлінських, Герценів, бо вона-ж їх вислала, але в інший бік, в казамати Петропавловської кріпости або сибірські тайги. Ні, вона того прислати Болгарам не могла. Зате прислала вона їм генералів і жандармів. Вона своєю „доброю маминою“ рукою дала їм се, чим вона ущаслилювала свій власний і інші поневолені їй народи. І почала Росія „порядкувати“ в Болгарії, як у себе вдома. Скасували конституцію, скасували всі вольности та свободи, одним словом запанував жандармсько-реакційний режим, а головними помічниками були тодішні болгарські русофіли, т. з. консерватисти. В 1886 р. вигнала Росія при помочи своїх куплених наймитів князя Олександра Батенберга, улюбленця болгарського народу, а пізнійше йде знову цілий ряд злочинних атентатів, хочби згадати великого Стамбулова, а в якийсь час потому його приятеля міністра Петкова, батька сьогорнішнього міністра просвіти.

На площі перед „Народнім Собранєм“ стоїть великий пам'ятник російському цареві-освободителеви, а недалеко при нїм мавзолей кн. Батенберга, що хоч по смерті вернув до своєї так дуже коханої Болгарії, а далі прегарна алея з чарівною панорамою Вітоши. На середині алеї кам'яний стовп з написом та датою. Тут упав мін. Петков під ударами царських поїпак. На маленькій клаптику землі аж три такі сильні та переконуючі картини російської політики.

І хоч ся злочинна система не увінчала ся ніяким успіхом, з хвилиною вибуху європейської війни Росія покликала до життя весь свій апарат, щоб славянська Болгарія не сиділа з заложеними руками, коли обявлено війну цареві-„освободителеви“ малих народів.

І закипіло життя. На поміч кинула ся вся русофільська опозиція, щоб прикувати Болгарію до ридвану російського самодержавця. І почали ся протести, маніфести, наради, декларації русофільських менерів від крайніх цанковістів аж до широких соціалістів включно. І в тім часі з'являєть ся російський морський аташе Яковлев і в російськїм посольстві в Софії організує шпінєнську банду та при її помочи студіює береги Варни й Бургасу та їх укріплення, щоб могла ними заволодіти російська воєнна фльота.

Не заложили рук і російські кореспонденти, як бувший с-дек Язвицкий-Верус, що виписує пюгаві статі в „Утрі Росії“ про Німців, Турків і Українців, котрі не хочуть пустити Болгарії стати по боці матушки Росії. Так Язвицкий-Верус ударає головним робом на Українців, яким присвячує найбільше місця в своїх кореспонденціях. Софія по його гадці головний центр українського мазепинства, тут головно ділає „Союз визволення України“, тут видає шкідливі для Болгарів газети та брошури, а відпоручник „Союза“ золотом, яке дістав від Гінденбурга й Гольц-паші, перекупує болгарських горожан. Йому помагає й одна тутешня русофільська газета, що жадає в вступній статі видалення делегата „Союза визволення України“ до 24 годин з границь Болгарії. Знову другий кореспондент, бувший с-р Вікторов-Топоров (знаний ще яко такий із своїх виступів у Львові), описує зворушливим способом, як тепер уся Росія стала на боці правительства до боротьби проти „дикого Германця.“

Та Болгарія стала по боці центральних держав, Язвицкий-Верус виїхав до Росії і до 24 годин з нелегального став легальним, Вікторов-Топоров вибрав собі все-таки Італію, а помічники Яковлева сидять тепер на лаві обжалованих.

Їх боронять усі майже менери русофільських організацій, між ними Малінов, бувший міністер, голова демократів, др. Данев, бувший міністер, і Лоцканов, бувший міністер, син котрого тепер у російській армії разом з Радком Димітрієвим. Вони боронять із усіх сил, бо розуміють добре, що тут не розходить ся о голови сих декількох людей, але що сей процес є рішучим ударом для цілої русофільської політики в Болгарії.

Софія, 28 марта 1916.

Др. Лев Ганкевич.

Румунська соціальна демократія та війна.

Після вибуху всесвітньої війни Румунія опинили ся поміж двома огнями. На початку війни вона не могла прилучити ся до жадного з двох таборів, які взаємно поборювали ся. Румунська політична та громадянська думка роздвоїла ся. Більшість загалу симпатизувала з почвірним порозуміннем. Прихильники сього напруму вели безоглядну демократичну агітацію проти центральних держав, яку мотивували патріотичними прямуваннями задля здійснення національного ідеалу, себто з'єднання румунського народу та землі. Меншість румунського народу була настроєна виразно проти Росії. Головним аргументом її пропаганди була Беса-

рабія й безпросвітня доля тамошніх Румунів, національно пригноблених російським царизмом „*nes plus ultra*“.

Осередком сеї течії був „Союз визволення Бесарабії“ (*Liga pentru Liberarea Basarabiei*), одним з головних робітників в якій був приятель Драгоманова, щирий прихильник української справи, Замфір Арборе. Накладом сього Союзу вийшла його брошура „*Liberarea Basarabiei*“, в якій дуже цікаво й інтересно з'ясовано історію та сучасне положення сеї країни й її румунської людности. Далі накладом Союзу вийшла дуже добра брошура „*Дігіша*“: „*Sub jug străin*“ (В чужім ярмі), в якій незвичайно пля-

стично й докладно змальована вельми тяжка доля бесарабських Румунів.

Румунське правительство, опинивши ся в критичнім положенню після вибуху війни, вибрало наразі вигідну ролю вижидання, умовної нейтральности. Одначе в румунськім громадянстві є одна течія, котра від самого початку війни категорично висловила ся й енергічно обстоює та пропагує думку абсолютної й безумовної нейтральности Румунії в сій всевітній війні. Маємо на гадці румунську соціально-демократичну партію та зорганізований під її прапором румунський пролетаріат. Вона, одна з наймолодших галузей соціалістичного інтернаціоналу, є одним з найвірнійших і найконсеквентнійших оборонців його ідеологічних засад і становища щодо війни. Будучи малесеньким острівцем на розбурханім морі політичних хвиль Румунії, румунський соціалізм імпонує твердою певністю своїх ідеологічних засад і ще більше своїм непохитним тактичним становищем щодо війни, яке так різко відрізняєть ся від націоналістично-мілітарного захоплення буржуазних сфер румунського громадянства. Можна без пересади сказати, що все життя румунської соціальної демократії тепер зійшло тільки до одного: за кождо ціну не допустити, щоб Румунія активно вмішала ся у всевітню війну, або — позитивно формулюючи її основне завдання й мету в часі війни — домагатися того, щоб Румунія офіційно висловила ся про абсолютну й безумовну нейтральність.

Пропаганді сього становища спеціально присвячений партійний орган румунської соціально-демократії — „Lupta“ (Боротьба) колишня: „România Muncitoare“ (Робітнича Румунія). Заміну назви зроблено вже в часі війни й є вона, мовляв, символічною маніфестацією румунського народу проти війни. Румунська соціально-демократія не обмежуєть ся одначе тільки на негативну пропаганду й діяльність проти війни; вона має свою позитивну програму полагодження румунської справи, а саме в звязку з інтегральним полагодженням балканського питання загалом. Бо завданням „Luptae“ є не тільки поширювати думку нейтральности Румунії, але й пропаганда думки федеративної балканської республіки, в чім бачать одинокі полагодження балканського питання румунські соціалісти, а подекуди й інші соціалістичні партії на Балкані. На анонсах „Luptae“ читаємо іноді: Задля пропаганди думок нейтральности й федеративної балканської республіки поширюйте скрізь часопись „Lupta“.

Ся пропаганда ведеь ся головню при помочи живого й писаного слова. Отже її формами є: журналістичні статі, агітаційні публікації та збори. Задля пропаганди друкованим словом румунська соціально-демократична партія заснувала популярну народню „противовну бібліотеку“ („Biblioteca Antirăzboinică“), в якій у першій (1915) році вийшли чотири агітаційні брошури: 1. Війна, 2. К. Р. Війни (причини, наслідки та кінець), 3. М. Бужор, Європейська війна та соціально демократія, 4. Дурні обманці та шахраї. Крім сього вийшов у сій видавництві ще стенографічний протокол торішнього букарештського січневого противовного віча, на яким промовляли ватажки румунської соціал-демократії, формулюючи та вияснюючи негативне становище партії щодо

війни. В резолюції, котру ухвалено на сій вічу, провідні думки румунської соціал-демократії в сій справі з'ясовано таким робом: повне право кождого народу на волю та незалежність, категоричний протест проти румунського націоналістичного імперіялізму й особливо проти демагогічної агітації акціоністів і відповідних „Літ“; потім рішучий протест проти ризиковної й авантурничої правительственної політики на два фронти та домагання, щоб уряд висловив ся про абсолютну та безумовну нейтральність Румунії. Крім того в резолюції висловлено ще декілька домагань внутрішньо-політичного характеру, які не торкають ся війни.

Обидві вище згадані брошури про війну мають насамперед теоретичний характер. Вияснюють істоту війни, її походження та розвиток у звязку з існуючим капіталістичним суспільним ладом. З'ясовують потім ролю буржуазії в них, особливо-ж буржуазної преси, котра цькує й підюджує до війни, при чім у брошурі К. Р. зроблена вельми цікава характеристика продажности румунської буржуазної преси (пор. ст. 11 - 12).

В розділі про відношення соціалізму до національної справи, автор (К. Р.) висловлюєть ся проти її полагодження воєнним шляхом, бо се ані не певне, ані не тривке. „Нашою метою є — додає він — визволення персональне, при чім не анектуєть ся території.“ Далі в сій брошурі мотивуєть ся необхідність балканської федеративної республіки, котра потрібна „задля економічного розвитку кождої балканської держави“ (ст. 28). Автор другої брошури про війну, Бужор теоретично уґрунтовує постулат нейтральности Румунії в сій війні, спеціально звертаючи увагу на те (ст. 9-10), що він не є виключно соціалістичним вузько-партійним домаганням, але зовсім відповідає, як історичним традиціям Румунії, так і сучасному її положенню. Він остерігає перед авантурничим втрученням Румунії до всевітнього пожару, бо се може скінчити ся дуже фатально для Румунії: через те бо буде загрожена, як її державна суцільність, так і політична самостійність. Хиба не можемо накликати на себе нову Бесарабію або Буковину — пояснює Бужор сю свою думку. Загалом його брошура написана в дуже радикально-революційнім тоні. В ній чути відгомін настрою та постанов базельського конгресу.

Румунська соціал-демократія певно та непохитно держить ся свого негативного становища щодо війни. З газет відомо, що в кождім моменті, коли нейтральність Румунії є під сумнівом, вона енергічно та рішуче виступає на її оборону.

Одначе в політичній життю Румунії вона не є тим впливовим чинником Румунії, щоб у критичнім моменті тільки власними силами запобігти тому великому нещастю, проти котрого вона так безоглядно бореть ся від початку війни. Та коли отже Румунія стане око в око перед своїм „Schicksalfrage“ й коли евентуально всевітня хуртовина пірве її у свою безодню, румунська соціал-демократія певно буде безсила запобігти тому, як не могли сього зробити й її товаришки в інших країнах.

Через се одначе ані трохи не зменшить ся велике моральне значіння її становища супроти війни.

Н. В.

За тиждень.

(Восни події. — Століття аеротехніки. — Закінчення паризької конференції. — Рух у Португалії. — „Зужитте“ військових провідників по стороні почвiрного порозуміння).

Боротьба за Верден поступає давнім, повільним і утяжливим способом усе-таки вперед. Так, як і в попередньому тижні, роблять німецькі війська приступи головно на західнім березі Маси. Тут узискали вони поважні успіхи, здобули укріплене село Маланкур (Malancourt), при чім впала в їх руки більша скількість полонених. На східнім березі Маси здобули Німці укріплення коло села Во (Vaux), зрештою на сім березі ріки, де спочатку розіграли ся такі завзяті бої, тільки артилерійський огонь. Англійські війська в Фляндрії пробують час до часу помогти своїм товаришам зпід Вердену, одначе все зі злим вислідом. Також Італійці не мають щастя в своїй новій малій офензиві, яку почали від декількох днів. Фронт над Сочою не змінив ся через сі приступи ні трохи, — при однім таким приступі на горницький причілок попекли собі Італійці руки й лишили 350 полонених у руках Австрійців.

Російська офензива, яка почала ся в перших днях марта, закінчила своє життє. Не зважаючи на великий вклад сил і відоме, властиво російське нешанованне людського життя, російські війська не вдіяли нічого й лінія армії Гінденбурга зістала ся з дуже дрібними змінами на тім самім місці. По обчисленню німецького генерального штабу брало участь в отсій офензиві коло 30 дивізій, значить, менше-більше 500.000 людей. По всякій правдоподібности стратили Росіяне в сій битві коло 140.000 жовнірів.

Читач теперішніх воєнних звідомлень зачинає відчувати щораз більше, що живе в століттю генія техніки. „Австрійські летуни над Валоною“ . . . „Завзяті воздушні бої у східній Галичині“ . . . „Напад целелінів на Лондон“ . . . „Напад целелінів на східне побереже бритійського півострова“ . . . Перший, другий, третій, четвертий . . . День за днем, чи то — ніч за нічю. Бо отей воздушні кольоси, целеліни, потрібують конче нічної темряви й доброї англійської мряки, щоб безпечно виконувати свої грізні операції. А се операції, які служать не тільки на те, щоб збудити John-a Bull-a з солодкого сну. Се справді мілітарні операції. Целеліни розбивають ворожі батерії, корабельні доки, мілітарні фабрики, затоплюють кораблі . . . Бритійський півостров відчув у сім тижні може перший раз дуже виразно грозу війни . . .

Вже в часі своїх відвідин у Римі сказав французький міністер-президент Бріан: Мусимо поставити принцип одного фронту на всіх воєнних теренах. Значить, і воєнна акція почвiрного порозуміння має стати одноцільною. До таких вислідів дійшла і паризька конференція, закінчена палкою промовою Бріана та добрим свіданням у президента Пуанкаре. Одноцільність мілітарної, економічної та дипломатичної акції — се офіційний вислід конференції, поданий до відома загалу агенцією Гавас. Але чи не зостануть ся отей гарні рішення конференції тільки рожевою теорією, яка не потягне за собою ніяких практичних наслідків? Дотеперішні політичні та мілітарні події дають нам як найбільше право вірити в безуспішність паризької конференції. Почвiрне порозумінне має, правда, одну спільну ціль — побіду цен-

тральних держав, — одначе партикулярні інтереси поодиноких держав нераз так голосно добувають ся наверх, що заглушують зовсім гармонію „одного фронту“. Чи не впадає се в очі, що не зважаючи на те, що Французи переживають гарячі дні під Верденом, англійські війська з найбільшим спокоєм сидять у своїх ровах у Фляндрії й не старають ся облекшити положення своїм приятелям? А скільки разів старали ся дипломатичні круги почвiрного порозуміння спонукати Італійців вислати війська на інші фронти, — з яким вислідом, відомо. І тепер, у часі паризької воєнної ради, заявив граф Кадорна з жалем, що своїх військ рушити не може. Так само стало тепер відомою річю, що італійські інтервенціоністи, які на початку парламентарних засідань так сильно домагали ся війни з Німеччиною (що, розуміється, піднесло-б одноцільність акції почвiрного порозуміння), спустили зовсім з тону. І тому Саляндра й Соніно не пішли в дураки. Рожеві теорії, голошені на паризькій конференції стоять у противенстві до теперішньої довгомісячної практики, — вони можуть хіба „морально“ помогти справі. Але „моральна“ побіда — ще до того такої категорії — не має найменшого значіння в теперішніх часах, у часах, які стоять під знаком „грубої Берти“ та „всесильного торпеда“.

У Голяндії счинив ся рух. Покликано всіх, що мали відпустку, поїзди зареєстровано для війська . . . Правда, зараз опісля зачали дementувати більшу скількість тих незвичайних подій, одначе все-таки лишається самий факт, що в Голяндії счинив ся рух. Бодай у політичних кругах. Отже стоїмо перед можливістю нової війни й перед дуже поважним питанням: з котрою групою держав піде Голяндія? Нема сумніву, що з центральними державами. Центральні держави все шанували неутральність Голяндії — й навіть тоді не зломали її, коли се їм було дуже догідно — напр. при облозі Антверпії.

Англія вже віддавна бльокує голяндське побереже, контролює товари на пароходах, обмежує сим робом торгівлю Голяндії . . . Паризька конференція мала принести загострення сих відносин, а навіть можливість виладовання військ почвiрного порозуміння на побережах Голяндії . . . А не зважаючи на сю велику певність, часописи на перегони впевнюють, що війна з центральними державами виключена. Значить — можливість все-таки була . . . Головно через випадок з Tubanti-єю. Великий голяндський торговельний пароплав потонув, здається, від міни. Можливо від німецької. В деяких Голяндців ся можливість є певністю — і звідти поясненне, чому евентуально Голяндія могла-б бути ворожо настроєна до центральних держав. Найновіше звідомленне голяндського правительства подає, що воєнні розпорядки в краю мають тільки на ціли те, щоб Голяндія була в силі заховати як найстрожшю неутральність.

Російський міністер війни Поліванов уступив. Загалом почвiрне порозумінне „зуживає“ велику скількість міністрів війни та полководців. Франція дістала недавно вже аж четвертого міністра в часі сеї війни. Англія відкликала фельдмаршала Френча, Росія „главнокомандуючого“, крім

того уступили в Росії шеф генерального штабу Янушкевич і команданти армій Рененкамф і Рудзкий. В Італії, Франції й Англії наступила зміна в команді фльоти. Останніми ча-

сами уступив у Франції генерал Манурі (Manoury), генерал-губернатор Парижа. Сі часті зміни в проводі є висловом мілітарних невдач почвірного порозуміння. —к.

З поезій полонених-Українців.

В полоні.

Через тишину угорську рівнину,
Через гори Карпати старі,
Через галицьку смутну країну,
Швидкокрилою пташкою мене
Моя мрія у рідні степи . . .

Степи широкі України!
Коханий краю, раю мій,
Летить до тебе з самотини
Моїх думок сердечних рій.

Дитячі літа! Спогад милий,
Часи пробуті в боротьбі,
Вкраїні доля нещаслива
І тиха пісенька журавля,
Все, все зосталося в тобі.

І ті весняні тихі ночі
І гай і хатка над ставком
І сині очі, любі очі
І ніжна мова уст дівочих,
Все снилось там чарівним сном . . .

Та де-ж ти, любий краю, милий?
Чи ще судилося мені
Твої хатки побачити білі,
Твої пісні почути журавлі,
Ще раз втонуту в яснім сні?

Чи вже на віки відлетіла
Надія — бачити тебе
І тільки пісня легкокрила
Спокій понурий мій збудила,
А далі й пісня не прийде? . . .

29 травня 1915 р.

М. С.

В осені.

Все небо в хмарах, дощ січе . . .
Земля сповита вся в тумани.
Питаю з болем та плачем:
„Коли на землю сонце ляне?“

Так довго тянуть ся сі дні
Осінні, сірі, повні смутку;
Такі блді вони, нудні . . .
Коли-ж минуть вони? Чи хутко

Засяє в небі ясне сонце
І хмари чорні розгонить? —
А дощ січе, січе в віконце
Й мов по душі нужденній дзвонить.

Потоптана краса весни,
В болото листячко опало . . .
Гей, де ви, літа, ясні сні?
Пройшли, майнули . . . вас не стало! . . .

Трутеня (Р.)

Із чужини.

Дніпро блищить, Дніпро шумить,
Пороги обмива,
В степу, немов той оксамит,
Хвилюється трава . . .

Куди не йди, куди не глянь:
Усюди божий рай,
В квітках радіє запашинок
Мій любий рідний край! . . .

Білів хаточка в садку,
Там батько мій живе.
Він жде мене — не діждеться,
А час іде, пливе . . .

Там инше сонце, инший степ,
Там мій коханий лод;
Там легше дихати, там все,
Усе не так, як тут . . .

Максименко. (Р.)

Плач України.

То не ворон чорний кряче,
Не зозуленька кув,
Україна тужить, плаче,
Ранним ранком сльози лє:
Ой, вітре — вітрило, могутній мій друже,
Чою так лотуєси, чою так ревеши?
Чою ти ворожі, калені стріли,
На мене нещасну несеш?
Хиба тобі мало за хмарами віять
Та легкі човни по морю ганяють?
На них свою силу могутню помірять
Та лє в свої руки забратъ?
Прошу-ж тебе, вітре, мій друже, мій раю,
Візьми мов горе і в море неси,
Мені-ж навій волю і щастє і долю
Для серця мого розради — роси . . .

Білявий. (Р.)

Христовий заповіт.

Коли спитали ся Христа:
Що слід робити перше всього?
То він подумав і сказав:
„Любіть усі один другого!“

Ми-ж вміли заповідь Христа
Як слід пошанувати
І брат на брата місяжні
Наставили гармати . . .

Халенко. (Р.)

В ріднім краю.

Я знову з тобою, коханий мій краю,
Як лобо на тебе дивитись мені!
Як щиро я поле широкі кохаю,
Сеї ліс величавий, садочки рясні!

Мов гарним віночком, садками повиті
Пишають ся білі, чистенькі хатки . . .
А поле широке, мов хмарами вкрите,
Пшеницею, житом . . . Його не проїти!

Гей, краю мій рідний, коханий мій краю,
Скарбів і багатства твого не щитать!
Та діти і очі собі закривають,
Себе щоб не бачить, — тебе щоб не знать! . . .

П. Невільник (Р.)

Не дивуйтесь мені . . .

Не дивуйтесь мені,
Що мій погляд сумний, —
Бо-ж в руйні наш край,
Весь наш край дорогий . . .
Не дивуйтесь мені,
Що я сльозоньки ллю, —
Мої сльози палкі
Із нудьги та жалю!
Брати рідні мої,
Ви сестрички мої,
Ви друзи молоді,
Не дивуйтесь мені . . .

Іван Невеселій (Р.)

В резерві.

(З дневника).

Неділя; 24 жовтня 1914. Наша сотня Букшованого, приділена до бригади полковника Дрди (ч. 129), прийшла по дводневним поході через орівські ліси до села Уличного, в Дрогобиччині. Утомлені падемо де небудь на придорожну траву й, заплющивши очі, хочемо трохи подрімати. Що таке сон, ми вже давно забули . . . А до того ще доскулює нам влізливий голод. Бачимо, несуть нам селяне хліб, молоко сир і овочі. Ми приймаємо се від них мовчки — без подяки — і їмо, але так, начеб ми перед годиною наїли ся до сита . . .

Ось і наш сотник! Він також ледви ступає від умучення, та бадьорий на лиці; він не сміє нас знеохочувати. Говорить до нас усмішкою на устах . . . Каже, що сеї похід, котрий ми зробили за останні дві ночі, то ніщо . . . Велить нам положити ноги трохи вище цілого тіла, щоб трохи випочали, — бо зараз ідемо дальше. Куди, не знає. Іде дальше й говорить з іншими товаришами. Я їм хліб зі сиром, а з голови не виходять мені слова сотника . . . Сеї похід, що тривав два дні та дві ночі, то ніщо!

І диво! Чую, як до мене вертають мої давні сили та свіжість . . . Мимоволі гляджу на свої ноги. Бачу присипані порохом тяжкі черевики; одна підкова відпадає, але шнурівки, завязані ще перед п'ятьма днями, держать ся добре. Пробую підняти ногу, не чую утоми, тільки в лівій нозі болить мене великий палець. Згинаю ся, щоб роззути ся, та в тій хвилі чую приказ: Встань, збірка!

Спокійно вкладаю хліб і сир до хлібника, а взявши кріє, стаю на своє місце. Позір. Сотня, руш!.. Гляджу на годинник, точно 12 — полудне. Іду та велухую ся в удари тяжких ніг своїх товаришів, що бють до такту порошну дорогу. Питаємо прохожих, куди провадить ся дорога. До Голобутова. Від селян довідуємо ся також, що сьогодні неділя!..

По одногодиннім поході ми вже на місці. Долів!.. Лягаємо на широкій поляні під лісом. Пів кілометра перед собою бачимо село. Трохи ближе пливе вузький потічок глибоким коритом. Один улан причвалав звідти з донесенням. Говорить щось полковникови. Товариш Ортинський, що відійшов на бік, прибігає та, вказуючи нам рукою на узгір'є над селом, каже: Москалі! Ми звертаємо ся всі в ту

сторону. Перед очима щось маячить, наче сіра комашня. Вороги побачили й нас. Ми вже знаємо, що тут прийде до боротьби. Мимоволі червоніємо на виду, наче від сорому. Ми ще — крім малих перепалок — битви не бачили . . . Тільки ще три тижні в полі. Сьогодні маємо „охрестити ся.“ І дивно! Дістаємо трему, наче той актор, що сьогодні має перший раз виступити на сцені — в головній ролі . . .

Чуємо голос сотника: Встань! Сотня уставляєть ся в лаву лицем до ворога. Руш!

Навперід нас іде полк угорських гонведів. Ми за ними. Чути, що напереді стріляють уже стежі. Гонведи творять розстрільну та зникають між хатами. Ми зостаємо ся резервою. Кладемо ся четами на траві; ворог бачить нас, як на долоні. Ось паде перший гарматній стріл. Зі свистом летить набій і паде перед нас у борозну. Перша та друга чета біжить що сили до потока й лягає вздовж берега. Я чую, що мої ноги замочили ся в воді — та по тілі переходить дивно розкішна прохолода і я зостаю на далі в сій позиції тіла . . . Зачинають падати гранати, один по другім, понад голову свистуть карабінові кульки, напереді грюкотать сальви. А машиніві крієи вторують час від часу шаленому концертові. Мені шумить у голові . . . те перше вражінне понад мої сили. Прикладаю голову до холодної землі. Чую голосні прикази офіцерів, біганину задиханих ордонансів; — незвичайна музика переливаєть ся мені ухами.

Мені стає свідомо в душі, що я можу тут умерти . . . Всі хвилі найраншого дитинства виринають в уяві переді мною. — Се зрештою дієть ся перед кожною битвою. — Доходжу до прощання з матір'ю, а далі ані руш!.. Підіймаю голову та гляджу навколо себе. Товариші проклинають Москаля та — вгадують, чия гармата стрілила в тій хвилі . . . Наша, чи „його“?.. Я вже освоїв ся зі своїм положенням і зачинаю поводити ся свобіднійше. Гляджу на годинник, — четверта. Час іде досить скоро . . . Надлетів шрапнель і, пукаючи над нами, забренів сотками кульок.

Коло мене лежить молодий гонвед, один з тих, що також зостали ся резервою, та, завзято копаючи собі сховок у березі, шепче заєдно: О, Іштен, Іштен, Іштен! (О, Боже, Боже, Боже!) Та тільки що довів свою роботу до кінця, кличуть його вперед. Він мимоволі блідне на лиці, а в очах

його малюєть ся одчайний страх. Тут перший раз довело ся мені побачити людину з прочуттєм певної смерти. Він з жалем опускає свій сховок і, глянувши зависно на мене, підходить на рівне поле. Нараз хапаєть ся за груди та паде на землю. Вже по нім. Я відвернув ся від товаришів і з якимось сти- дом утирав сльозу жалісного зворушення з очей.

Стало вечеріти. Повітре освічували шрапнелі, що розри- вали ся. У селі повстав пожар. Люде серед плачу та зойків утікають з дітьми, худобою й усім майном. Їх риданне роздирає мої уха. Адже і я зоставив вдома рідну неньку...

Бій став поволі стихати. На небі блиснула зірка та зійшов місяць — ах! такий на все байдужий! Вечірня

тиша якось лячно відбивала ся від того, що тут було перед хвилию.

В ухах звенить ще й серце калатає від незвичайного напруження... Товариші стирають піт з чола. За останніх шість годин ми вмучили ся вдвоє так, як за два дні походу.

На ніч покопали ми собі рови, простелили соломою й, не вечерявши, полягали спати. Був се сон — найтвердший у нашім життю... А рано пустили ся ми з певністю себе в дальшу путь — готові вже до дійсної битви.

За два дні судило ся нам узяти в ній участь — під Дрогобичем.

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Вражіння з переїзду через Волинь.

(З моєї записки).

З великою радістю довідую ся, що зміняємо терен. З російської Польщі їдемо простою дорогою через Красник, Туробін, Замостє на Волинь. Ся вістка се одна з найкращих хвилин у моїм вояцькім життю. Так, по 12-місячній блуканині по західній Галичині, російській Польщі, Уграх, Прусах заїду нарешті між своїх людей, так, по 12 місяцях тяжкого бурлацтва між чужими могтиму нарешті пожити рідною атмосферою. Та чи могтиму я в російській Україні пожити рідною атмосферою, чути ся між своїми? Таж чи не мало начитав ся я в чужій пресі, що наш народ на російській Україні не відчуваєть ся вже до окремішности від московського, що не живе він уже своїм власним українським життєм. А й у нашій пресі, літературі, ясного образу про ту дорогу кождому Українцеві велику силу нашої вітчини годі було щось докладнійше вичитати. Тому їду з тим більшим зацікавленнем і одушевленнем. У Польщі вже стрічаю часто села з напів виевакуованою людністю і то в місцях, де не було жадних боїв. Всюди довідую ся про за- бираннє російськими військами з собою всеї людности. Але не всюди то з ріжних причин удало ся. Раз треба було утікати й не було вже часу, другий раз війська, що ви- ганяли, милосердили ся над евакуованою людністю під впли- вом її плачу. Третій раз евакуовану людність дігнали війська центральних держав і вона спокійно вернула назад до дому.

Їду через Холмщину. Чим дальше на схід, села стають пустійші; видно сліди більших боїв. Шлях, яким їдемо, властиво російський. Такої широкої дороги, не знаю, чи де в світі подіблеш, очевидно, лихо одержуваної. Та, що правда, є доволі місця всякі діри, калабані оминуті, ще й муравник по краях росте. — В білгорайськім повіті стрічаю вже села, як Поляк каже, „ruskie“. Від Щебрешина на схід подібую вже такі „ruskie“ села в більшім числі, коло За- мостя їх уже більше. Коло Замостя на телеграфічних стов- пах бачу оголошення в чисто українській мові. Сею областю заряджують німецькі війська. Навколо непроглядні лани дозрілого незібраного збіжа. Групи полонених під доглядом німецьких жовнірів збирають хліб. Які покірні вони тепер, ті висланці царя на „Вену“, а які свавільні, бутні були вони спочатку, як поводили ся по лайдацьки в моїх рідних сто- ронах і, чую, всюди в Галичині. Та скільки соток тисячів тих робітників треба-б, щоб се непроглядне добро зібрати.

Саме Замостє має дуже виразні прикмети старовини. Ву- зенькі вулиці, грубі мури з склепленими переходами довкола

ринку вказують, що свідком вони далекої старовини. Місто має тепер німецький характер, бо всюди повно німецького війська, німецькі написи, а місто заселене Жидами, котрі, як уміють і можуть, примінують ся до нових господарів. Як сказав я, тут у повіті вже більше можна стрінуги „Русінув“ ніж Поляків. Не мав я на жаль змоги довідати ся щось більше про їх життє й почування, бо був тільки в переїзді. Питав лиш принагідно одного мужика, чи він Москаль, чи що инше. На те була відповідь: „Ми завойований Москалем народ“. Мова їх инша як на Волині, хоч дуже до нашої зближена. Се певно наші сусіди Біло- русини.

Чим ближе до Буга, люде вже по московськи гово- рити не знають. Говорять то по білоруськи, то більше по українськи. Ті люде роблять цілком инше вражіннє як у Польщі. Вони дивно несмілі, перестрашені. Довідую ся, що в тім винне передовсім духовенство. Бо коли латинське зо- стало ся й народ почувало, щоб зоставав на місці, то пра- вославні попи робили противно й не знаю, свідомо чи не- свідомо, страшили ще людей жорстокостями Австрійців і Німців. Що правда, були тут і там виїмки й саме там більше народу зостало ся. Стрічаю нераз одинокого старушка, який зостав ся один, або 2 їх у селі й який каже дословно: „Я зостав ся, бо чого вже мені смерти бояти ся, краще вмерти там, де людина свій вік пережила. А моя ціла рідня, тепер аж бачу, безпотрібно десь там каравть ся, марнуєть ся“. І йде опісля клятва, проклін на винуватців сього лиха. Се- лянські забудовання, спосіб господарювання тут подібні, як опишу, до забудовань і господарки на Волині, тільки що стрічаєть ся тут більше пісків, більше спустошеннє й більше пустих сіл. Місто Грубешів, відношу вражіннє, спу- стошене розмірно мало. Зрештою замешкале, бодай у серед- містю, майже Жидами. Всюди бруд, нечистота, як у жи- дівськім господарстві, а товаришка сього всього холера. Австрійські власти щойно прийшли. Нерідко тут подібати й наших міщан, які добре памятають часи й переслідування унії, звичайно оповідають, що їх предки були уніятами. Стрічаю тут міщан і міщанок, які перейшли з грецького обряду на латинський і кажуть, що має їх тут бути спора пайка. Грубешів з огляду на християнське населеннє се майже наші Галичане. Мова їх, звичаї, обичаї майже такі самі, як у нас у Галичині.

Так переїзджаємо Буг і стаємо в володимир-волинськім повіті волинської губернії. Всюди видно більші сліди боїв і

порожні села. Земля тут дуже врожайна, чорнозем з домішкою дещо піску. Коло кожної хати повно всякої городнини, зелені сади, словом урожайна земля в найбільшій своїй красі, в найбільшій багатстві. А власників тих білих загород, тих зелених садів, городів вигнала воєнна хуртовина в самий найкращий для селянина час у незнаний світ за очі. Бодай у часті розумію, що діяло ся тут, коли забирати ся мусіли, в душі тих господарів землі, тоді й розумію, як оповідають ті, котрі позістали, що плач, рев, проклони жінок і дітей при від'їзді з села не був слабший від реву випроваджуваної худоби. З сумом вступаєть ся до пустих, порожніх, відчинених хат, де ще видно сліди недавнього тихого, щасливого родинного життя. Пізнати в тих хатах зручну руку харної хазяйки. Все має своє місце на умисних полицках, стіни чистенько вапном вибілені, звичайно і красками рукою хазяйки намазані, часто й паперовими тапетами вилужені, з добре удержаною вибіленою кухнею та печею. Через сіни звичайно комора, де також лад і порядок, усе має своє місце, свій сховок. Осібна посуда є сховком на муку всякого роду, осібна на поодинокі роди збіжа, осібна на иншу всячину. Під сим оглядом, бачу, тут народ досить штудерний, любить лад і порядок і щоб усе було на своїм місці. Хати з погляду не великі, та чисті, вигідні. Багатші родини мають кухню та світлицю, бідніші мешкають у кухні. Хати звичайно з доброго дерева в-угли, не в-стовпи, криті соломною, місцями бляхою або черепом. Інші господарські будинки будовані з меншою теслярською штукаю та з дерева здорового, сильного. Позістала людність перелякана то наслідком воєнної хуртовини, що перешуміла понад нею, то ще гірше непевністю, що то робитимуть завойовники з ними, православними мужиками, жінками й дітьми.

Навколо видить ся доволі всякого багатства. Тут 80-мортовий двірський лан дозрілого маку, там непроглядні лани жита, вівса, ячменю, яке вже перестояне, все без власників. Часто стрічаєть ся опустілі пасіки, добре загосподаровані. Так заїзджаємо до Володимира Волинського. Вже здалека панують над цілим містом, положеним на гарній рівнині, білі високі мури якоїсь святині. Се церква Успення Пресв. Діви Богородиці, се колишня катедра галицько-волинської митрополії, се церква, в якій коронували ся галицько-волинські князі, а досі спочивають в їх криптах тлінні останки сих князів, се дорога пам'ятка для кожного Українця. Тепер ся церква се православний собор, колишня резиденція митрополії — тепер церковна російська школа, знаряд русифікації нашого народу.

Саме місто Володимир Волинський робить вражінне міста скромного, тихого, але симпатичного. Менше тут, як на російські відносини, Жидів, більше чистоти, естетичні великі дома; віллі в середмістю з зеленими парками й садами надають місту своєрідного красного вигляду та тої розлогости в ґрунтах, якої не подіблеш в інших містах Волині. З інших будівель крім двох ще церков належить згадати новий, гарний, просторий будинок для державної мужеської гімназії. На жаль не мав часу та змоги навязати які небудь відносини з жителями, хоч маю вражінне, що знайшов би я тут своїх земляків і немало цікавого для мене довідав ся-б тут. Зрештою, видко, місто сильно опустіло.

З Володимира Волинського їдемо спішно дальше на схід, заїзджаємо в луцький повіт. Тут ще більші сліди дов-

готривалих боїв і з тим злученого знищення. В луцькім повіті, передовеім у північно-західній часті, дуже мало можна стрінати наших людей, що zostали ся, зате значнійший процент ніж деінде німецьких, чеських, польських колоній, які знайшли якоесь спосіб оминати примусову евакуацію.

Російські містечка, через які довело ся переїзджати, сильно зжидівчені. Очевидно сі Жиди крім свого жаргону не знають иншої мови як українська. Не зважаючи на відоме протижидівське становище російського уряду, сі Жиди добре загосподаровані, всюди добре ситуовані. Всі обмеження в правах знають Жиди в Росії обійти нешкідливо для себе. Крім рідких польських колоній на Волині є поодинокі польські родини на містах, передмістях і дворах. Се звичайно ремісники або двірська служба, переселені з „Крулевства“, бо тут не так тісно, а дешево жити. Наші свідомі люде по містах і селах не дають про себе поки-що знаку життя, бо в більшій часті відвойованої Волині чути гук гармат і не пора на якусь акцію. Зрештою на жаль можно було й між українським населенням, що zostало ся, в деяких сторонах відчутти, що воно почуває себе наче завойованим небіжкою Польщею й що треба буде їм покидати православну віру. Чия в тім вина, не моя річ тепер судити.

Не зважаючи на все те, ствердити мусіли всі команди льоальне поведення нашого населення супроти австрійського війська, а навіть польські команданти признали приязне відношення наших сіл до австрійських військ. Багато наших громад безкорисно й без примусу копали бараболі для австрійського війська, зі своєї мізерії носили, що могли, до шпиталів для ранених. Так само не стрічало ся мені чути про арештованне якогось Українця, або засуд австрійськими військовими властями, хоч про арештовання й засуди Поляків, Жидів, Москалів чув я та читав. Австрійські жовніри всякої народности, які мали нагоду стояти між нашим населенням на Волині, всі вони найкраще висловлювали ся, як далеко прихильне воно до союзних військ, яка чужа йому всяка прихильність до російського правительства, до московського народу.

Підчеркнути то треба вже тому передовеім, що війна чи там війська немало причинили ся до знищення їх майна, бо, як сказав я, населення почувало себе завойованим Польщею. Що правда, в перших тижнях по приході австрійських військ у людей слідно було великий переполох, замкненість у собі, чому се, чейже кожному звісно. По тім міг би хтось, несвідомий справи, догадувати ся неприязної чи хочби підозрілої постави українських селян до австрійських військ. Одначе, коли нарід по декількох тижнях побуту між союзними військами переконав ся, як брехали їх московські опікуни, називаючи Австрійців звірами в людськїм тілі, переполох минув і тоді показало ся, що народ є приятелем центральних держав... Православних попів zostало ся мало, народніх учителів ще менше.

Сам Луцьк нічим не замінний. Місто сильно зжидівчене, числить тридцять тисяч мешканців, але не має каналізації, хоч ріка пливе через середину, й майже ніякого освітлення, „дійсно по російськи“. Вивіски по крамницях у німецькій і польській мові, оголошення також так, часом і в жидівській, а як прикро се, не подіблеш їх в українській мові. Мов на іронію воно виглядає. Ніхто чейже не береть ся перечити, що луцький повіт се чисто українська територія, та й при здобуттю Луцька чинна була одна українська

дивізія, яка й при удержанню його в австрійським посіданню понесла великі страти. Не диво й, що як стріну коли в місті Луцьку нашого українського селянина, він, хоч я говорю до нього по українськи, довго намагається відповідати мені в польській мові. Луцький повіт чи не найбільше знищений, найбільше евакуований. Наші громади zostалися в полудневій частині повіту. В околиці містечок Михайлівка, Берестечко урядують мадярські етапні команди. Всюди оголошення в чистій українській мові. Там-то zostалося й більше нашого населення. Начальник громади містечка Михайлівка, невідомий Українець, дістає безплатно з етапної команди „Діло“.

Так переїхав я більшу частку здобутої союзними військами Волині та в дорозі на інший фронт, сівши в залізницю, міг я звести до купи свої вражіння з Волині.

Під господарським оглядом живеться народови добре. Земля, як сказав я, плодотворна, достаточна кількість худоби, сіножатей, лісів, не тіснота в ґрунтах дає змогу жити тут нашому народови безжурно, працювати повільно, вільно. Тої першої боротьби за хліб тут не завважати. Часто можна тут стрінути заможні хутори багатих мужиків, в яких всякого добра було доволі. Можна зазримити на Волині, що в господарствах уживають тут більше рільничих фабричних машин ніж у нас у Галичині. Звичайно що десять господарів мають сількову жниварку, що майже другий господарь молотилку, не кажучи вже про січкарні, млинки до чищення збіжжя, які всюди можна стрінути.

Національна свідомість тут не велика. Хто знає російську систему, примінену спеціально до української нації, сей не подивується. Подивується хіба тим, що в тім народі стільки відпорности з самого себе, що він досі не розплився в російським морі та не почуває себе Москалем. Як же довго все, чим тільки розпоряджає держава, працює хитрий наїздник, не поребираючи в способах, над загибллю української душі. Всюди російські школи, російські книжки по хатах з популярною й хитрою літературою для денационалізації, заборона української книжки, слова, московське чиновництво, повітство. Тому то як приємно ділало се на мене, коли давав я їм книжки й часописи в українській мові, вони за ними питали, хоч досі сеї правописи й сеї „хахлацької“ мови в друку в руках вони не мали. Роздав я між тамошнє населення книжок доволі, присланих мені даром „Союзом визволення України“, й за се належить ся „Союзови“ особливе признання та вдяка.

Мова українського населення на Волині далеко краща, чистіша ніж у нас. Тут не вчуєш жадного польонізму, германізму й без пересади скажу, що в хаті волинського мужика не один Галичанин інтелігент міг би вчити ся краси української мови. Так само, коли кажесть ся, що український нарід співлюбний, то волинські жінки кращим доказом сього ніж галицькі. І пісні тут се прекрасна наша властива народня поезія, не якісь перелицьовання, наслідування чужих.

Селянство на Волині робить на мене, Галичанина, дуже додатне вражіннє. У волинського українського мужика менше можна добачити сього життєвого пригноблення ніж у нашого. В його більше пошановання себе самого, певности себе. Коли вже мусить гнути ся перед кимсь, то видно, що відчуває по тій причині в душі біль. Ноша народу не замінніша. Жінки й дівчата чешуть ся „зміська“, люблять ся в вишивках, носять довгі кафтаніки, подібні, як у народнім строю. Носять ся з смаком, як жінки, так мушцини, але того, щоб якоесь особливе вбирали ся в кожній стороні, як у Галичині, тут не видно. Дуже додатне вражіннє робить тут мужик погідністю, легкістю розуму та нахилом до жартобливости. В хаті пересічного волинського мужика і децю вибагливий інтелігент зможе весело час зайняти та дивувати ся буде, звідки в сього мужика, хоч як мала тут офіціальна освіта, стільки інтелігенції, краси духа, меткости розуму. Той, що то вдачу українського народу знає тільки з літератури, пізнає в хаті волинського мужика ту Шевченком виспівану ніжність, м'якість, веселість, погідність і доброту українського серця, української вдачі. Тай мимохіть стає людина гордою, що приналежить до такого гарного характером, такого великого й так дуже нещасного народу й огортає мимохіть його сподівання, що чейже сим разом доля вимірить справедливість тому закованому велетневи, а заразом страх перед непевністю й та думка, чи варта-б жити на світі свідомому українському громадянину, колиб доля ще й сим разом закинула собі з нього й він далі загивав би, пропадав би в чужім ярмі, не можучи властивих собі прикмет ні розвинути ні використати в себе та для себе.

І під тим вражіннєм, хочби і як байдужний наш громадянин, полюбить свій нарід так, що праця для того народу буде для нього найкращим пожаданим ділом його життя.

М. Р.

Українська справа на конгресі Злучених Держав.

(Українська делегація перед комісією. Кількадесят організацій мало своїх представників. Промова Моріса Гілкіта. Перша записка про Українців. Лондон, Січинський і Рафалович про домагання Українців. Члени комісії виказують заінтересованнє. Визначні бесідники. Наслідки переслухання).

У хвилі, коли правительство Злучених Держав одною ногою стало у вир всевітньої війни, коли з одного боку американські мілітаристи тішили ся вже, що зможуть наситити своє бажаннє проливання людської крові, а з другого боку конгресмени й сенатори Злучених Держав, без уваги на партійну приналежність, піднесли протест проти воєнної політики президента Вілсона й секретаря Ленсінга, в величній палаті конгресу у Вашингтоні відбувала ся спокійна, але незвичайно помітна й поважна демонстрація за

миром, за вічним миром, що вдоволяв би всі народи світа. Сею демонстрацією було переслухання перед конгресовою комісією для заграничних справ людей, що прийшли там, аби підперти своїми визнаннями резолюцію соціалістичного конгресмена в Нью-Йорку, Маєра Лондона.

Резолюція, яку згаданий конгресмен виїс ще 6 грудня 1915 р. і яку палата віддала до комісії для заграничних справ, закликає президента Злучених Держав, аби скликав конгрес неутральних держав і щоб сей конгрес предложив

воюючим державам мир на таких умовах, аби в будучині війна вже не була можлива. Резолюція містить також точки, на підставі яких можна би сподівати ся вічного мира. Між сими точками є поміж домаганнями міжнародного мирового суду, поступенного загального розоруження, свободи моря і т. д., також домагання визволення поневоленних народів.

Український народ належить до найбільше поневоленних, отже Федерація Українців у Злучених Державах постарала ся про те, щоб Українці могли перед комісією представити своє положення та свої жадання. Українська делегація складала ся разом з п'ятьох людей, а ними були секретарь Федерації д. Мирослав Січинський, правний дорадник Федерації д. С. Полак, секретарь Бритійського Українського Комітету д. Джордж Рафалович, американський журналіст, великий прихильник Українців д. Ван Вік Бруке і співредактор „Народньої Волі“ д. М. Стечишин.

На переслуханню було представлених кількадесять найрізнішших організацій і майже всі поневолені народи Європи, як: Українці, Поляки, Чехи, Литвини, Жиди, Вірмени, Фінляндці, полудневі Славяне, а з організацій: соціалістична партія, Товариство приятелів (Квейкри), З'єдинені копальняні робітники Америки, Жіноча партія мира, Ліга противників воєнних приготовань і т. д., а навіть німецькі й італійські соціалісти.

Крім сього на руки конгресмена Лондона й голови комісії, Флода, прийшла велика скількість листів і телеграм. Між телеграмами найзамітніші були телеграми від соціалістичних партій різних неутральних держав Європи, а також від англійської незалежної робітничої партії, яка внесла в англійським парламенті резолюцію за миром.

На переслуханню призначено два засідання комісії, одно в четвер (24 лютого), а друге в п'ятницю (25 лютого). Перший промовляв делегат Екзекутивного Комітету американської соціалістичної партії, Моріс Гілквіт з Нью-Йорку.

„Злучені Держави,— сказав він— повинні стати на сторожі цивілізації світа, а тимчасом вони стали супом (рід орла), що ситіє трупами. Ми багатіємо коштом щастя мільонів людей. Ми потішаємо ся багатствами, які нам приходять з причини війни. Скличмо конгрес неутральних держав, а воюючі держави послухають голосу сього конгресу. В усіх воюючих державах змагаєть ся щораз більше бажання мира, одначе жадна з них не хоче виступити з пропозицією мира, побоюючи ся, що противники візьмуть се зараз за признаку її ослаблення. Коли одначе має настати мир, то Злучені Держави мають допомогти до сього, щоб був се вічний мир, аби не було більше причин до війни. Причин до війни не буде передовсім тоді, коли не стане в Європі поневоленних народів, за які били ся-б між собою чужі тим народам держави. Українці, Чехи, Литовці, Фінляндці й інші поневолені народи повинні дістати наслідком сеї війни волю й са-

моутійність, а ділом Злучених Держав є підперти змагання сих народів, бо кінець кінців всесвітній мир є так само в інтересі Злучених Держав, як є се в інтересі воюючих держав.“

Крім Гілквіта згадував про Україну й домагання Українців також самий автор резолюції Маєр Лондон. З української делегації зложили заяви про українську справу та події Українців дд. Мирослав Січинський і Джордж Рафалович. Сі заяви будуть надруковані дословно в урядовім протоколі з переслуханья.

З не-українських представників слід указати на заяву чеського делегата Перілера з Кріско, Айова, який також дав незвичайно влучні відповіді на питання деяких членів комісії, що бажали довідати ся дещо більше про причини війни. В часі дискусії з Перілером висловив ся посол Купер з Віскансину, прогресивний республіканець, що „чим скорше позбудемо ся тайної дипломатії, тим скорше усунемо небезпеку воєн“. Загалом деякі члени комісії проявляли пильне заінтересованне тим, що говорили декотрі бесідники.

Визначними бесідниками перед комісією були: стейтовий сенатор Монтгомері із Зах. Вірджинії (говорив в імені майнерської юнії), посол до пенсильвенської легіслятури Джеймс Морер (в імені Пенсильвенської Федерації Праці) та посол до ньюорської легіслятури Шіпляков. Говорило також декілька жінок з жіночих організацій, що бажать мира. Сенатор Монтгомері підчеркнув у своїй промові, що майнери могли-б перебити всі пляни війни, колиб у часі війни зачали страйк і перестали добувати вуголь. Промова сенатора, який у додатку заявив ся проти воєнних приготовань, зробила велике вражіння на членах комісії. Також викликала поважне вражіння промова Гемптона Річа, організатора й редактора головного урядового орґану фермерського виховавчого й кооперативного союзу, що має коло 3.000.000 членів.

Комісія не заявила ся нічим, що думає зробити з резолюцією Лондона, й може ніколи не буде відомо, оскільки переслуханне перед комісією причинило ся до втихомиренья воєнного руху американського правительства та до протесту в палаті репрезентантів і в конгресі проти політики правительства. Треба тільки занотувати знаменний факт, що на першім засіданню комісії був кождий з її членів, а в декілька годин потім, як Гілквіт у своїй майстерній промові вияснив засади резолюції, розійшли ся вісти про бунт конгресу проти воєнних намірів правительства й небезпека війни нараз розвіяла ся. Для Українців переслуханне перед комісією для заграничних справ важне тим, що се перша нагода, коли українська справа стала предметом уваги конгресу Злучених Держав і про Україну перший раз згадають досить просторо урядові протоколи конгресу та звернуть увагу ширших кругів Америки на українське питання. В дійсности се вже й почасти стало ся, одначе про се не пора сим разом говорити.

(За американською „Свободою“).

Українці в Америці.

Політичні проби в Канаді.

Про політичні організації Українців у Канаді буде можна говорити хіба за яких десять літ або й пізніше, бо вони поки-що тільки плянують ся. В західних провінціях Канади є яких 15 виборчих округів, заселених самими Українцями, дальше є таке саме число або й більше, де

українські емігранти мають більшість або можуть творити більшість при виборах, входячи в компроміси з иншими народностями. Є знову також багато таких округів, де Українці можуть рішати своїми голосами, яка партія буде допущена до правління. Справа зовсім певна, що українські емігранти в Манітобі, Саскачевані й Альберті, якби їх ро-

зумно з'організувати в політичну одиницю, становили-б важну політичну групу й правительство згаданих провінцій мусіло-б рахувати ся з нею. Коли до того додати той факт, що в згаданих провінціях мешкає також велике число Німців, Французів, Іселяндців і Шведів, якби вони також були поорганізовані в політичні фракції, то тоді сойми згаданих провінцій були-б сливе інтернаціональними. Чи до того прийде коли, не можна тепер сказати, хоч заходи роблять, як одні, так і другі.

В Канаді існують дві великі політичні партії, ліберальна й консервативна, різниця між ними не велика й обидві вони не є в дійснім значінню того слова ані ліберальними ані консервативними, а лишень так названі для розрізнення слідом за партіями в Великій Британії. Як ліберальна, так і консервативна партія складаєть ся з капіталістів, адвокатів, лікарів і загалом з заможнійших клас, а пролетаріят тулить ся або до одної або до другої партії, залежно від того, котра має ліпших агітаторів-агентів. Є також і соціалістична партія з політичною програмою, та вона поки-що маленька й слабенька.

Наші емігранти голосували дотепер то на одну, то на другу партію, а головно на ліберальну, тому тільки, що та назва звучить гарнійше. В останніх часах почали вже ставити своїх кандидатів Українців по різних округах, як до повітових тіл, так і до провінціальних соймів. В самім столичнім місті Вінніпеґу вибрали Українця міським радним, у провінції Альберті два Українці кандидати до сойму перепали тільки декількома голосами при останніх виборах в 1913 р., а при останніх у Манітобі в 1915 р. вибрано одного Українця до провінціального сойму з виборчої округи Гімлі (Gimli), а в багатьох повітових радах, так званих муніципалітетах, засідають Українці радні або й цілу повітову раду мають у своїх руках.

На загал наші емігранти в Канаді поки-що вчать ся політики й приглядають ся до неї, беручи активну участь разом в одній або другій партії. Відрубної політичної партії ще не пробували організувати, але є багато познак, що таку заснують, подібно, як се зробили Французи в провінції Квебек (східна Канада), організуючи „Французьку Національну Партію“. До такої акції недостає нашим емігрантам головно добрих провідників, вишколених у тамошніх обставинах і в англійській політиці. Саме через те наші емігранти грали дотепер тільки підрядну ролю в політиці, були купним товаром у день виборів, полем для попису ріжним політичним махерам. Та, здаєть ся, час не далекий, коли сю недостаю людей бодай в часті усунеть ся й наші емігранти в Канаді візьмуть ся до чистійшої політики та на власну руку. А се буде можливе аж тоді, коли матимуть відповідних людей, яких можна-б вибирати на народніх заступників. Трапляли ся дотепер уже випадки, що нарід хотів ставити своїх кандидатів при політичних виборах, та не було кого ставити споміж своїх так, аби за нього пізнійше не соромити ся; як також і партії часто оглядали ся вже нераз за Українцями кандидатами, які кандидували-б з рамени їх партії, бо тим способом могли лекше стягнути для себе голоси українських емігрантів, та на превеликий жаль не було відповідних людей до посольського стану. Розумієть ся, як усюди й у кождий час, було й у Канаді досить аспірантів до кандидатури, одначе всі вони не надавали ся через своє неучтво, незнання англійської

мови, історії, місцевих обставин і навіть елементарних засад політики. Та виборці з самозрозумілих причин не дали ся звести таким людям, хиба дуже рідко.

До федерального парламента Канади, осідком якого є Оттава (східна Канада), українські емігранти не ставили ще своїх кандидатів, бо політичні округи, з яких виходить посол до федерального парламента, є дуже великі й се вимагало-б доброї організації та приготування, щоб переперти свого кандидата. Та хоч ті округи дуже просторі, є між ними й такі, в яких українські емігранти мають абсолютну більшість, — яких п'ять округів у західній Канаді, — в інших знов округах становлять коло 40 процент, де також могли-б ставити своїх кандидатів, зискавши попередю поміч якоїсь иншої народности. Та таких зусиль і проб дотепер практично не роблено, а лишень обговорювано, але не вилючене, що з балаканини прийде до чогось реальнішого.

Преса у Канаді.

Українська преса у Канаді особливо заслуговує на те, щоб піднести її значінне й необхідність у культурній роботі наших розсипаних по розлогіх степах емігрантів. Вона в початках була сливе одиноким засобом, при помочи якого люде знаходили ся й порозумівали ся, одиноким речником змагань потреб і справ нашого емігранта в Канаді.

Яких двадцять літ тому почала йти українська еміґрація масово до Канади з Галичини й Буковини, та в самих початках звернула ся до західної Канади на державні вільні землі. Тодішнє ліберальне правительство хотіло використати хвилу та вмовити в наших емігрантів, що то його в тім заслуга, що їх пустили до Канади, й зискати наших земляків для своєї ліберальної партії, по трьох роках, бо в Канаді кождий по трьох роках замешкання може прийняти горожанство й тоді є вже управнений голосувати при всіх політичних державних виборах. Ліберали взяли ся до такого способу: заснували першу українську часопись у Канаді „Канадійський Фармер“, яка й досьогодні виходить тижнево. Ся часопись була в першій мірі політичним органом ліберальної партії, задачами якої було переконувати наших емігрантів, що політика ліберальної партії є ліпша й кориснійша й загалом служити партійним інтересам.

Редакція часописи була завжди в руках Українців редакторів і вони, наскільки вміли й хотіли, могли робити багато для української справи. І так воно й було, що ся перша українська часопись, хоч партійна й ворожа нам, робила нашим емігрантам великі прислуги; кажу, в самих початках, коли не було ніякої иншої преси й просто не можливо було з'організувати щось через те, що люде були розсипані, бідні, не знали ся одні з другими, так, що се було просто неможливе, щоб вони могли лучити ся разом до якоїсь спільної культурної праці. З ліберальної партії взяли собі приклад і політики консервативної партії, заснуючи й собі український орган „Слово“ для попірання інтересів консервативної партії. Сю часопись так само, як і першу, редагував редактор Українець так, що він попри партійні інтереси міг багато робити й для народньої справи наших емігрантів. Так і було через кільканадцять літ, що всякі народні інтереси наших емігрантів у Канаді заступала тільки політична партійна преса, бо своєї щиро-народньої, самостійної не було. Можна сказати, що всяка народня робота серед наших емігрантів у Канаді видряпала ся до го-

ри на плечах партійної преси, бо всякі почини до культурної народньої роботи обговорювалися перед рішенням у тих часописах. Аж пізніше вже появилися інші органи, більше свої, бо видавані самими Українцями й оперті на українських організаціях чи інституціях. Таким є в першій мірі тижневик „Український Голос“, який групує кругом себе сливе всю українську інтелігенцію в Канаді й заступає всякі українські справи. „Канадійський Русин“ є знов органом греко-католицької церкви, заразом єпископа М. Будки; далше соціалісти видають також тижневик „Робочий Народ“, який заступає інтереси українських зарібників соціалістів; протестанти видають „Ранок“ для навернення греко-католиків на протестантизм, головно в презбітеріанську церкву. Всі повище згадані часописи друкують ся в Вінніпегу в столичнім місті Манітобі та звідси розходять ся по цілій Канаді. Поза тим виходили або виходять й інші, як не партійні, то таки й чисто гешефтарські (бізнесові) часописи в українській мові, як „Новий Край“, „Канада“, „Новина“, „Канадієць, заслуг яких також не можна не доцінювати на чужині, вже бодай через те, що друкують ся рідним словом і відтягають нашого емігранта від далеко гірших американських бізнесових газет. Коли такі часописи появляють ся в ріднім краю й роблять конкуренцію своїм часописям, в такім випадку є непожаданими, але коли вони появляють ся між нашими емігрантами серед чужого моря, то все, що друкують ся й розповсюднують ся в рідній мові емігрантів, треба инакше оцінювати.

Багатьом читачам уже мабуть й відома ефемеричність української американської преси; одні повстають, інші зникають, все з новими й шумними програмами, друкують ся місяць-два, а потім упадають. Сеї прояви не треба зле розуміти й надто суворо осуджувати, бо саме се живий доказ, що національне життя та свідомість не завмерли, а пробивають

ся тут і там, шукаючи собі відповідних доріг і напрямів, і саме серед сього шукання блукають, гублять ся, не знають ніяких норм і тому то часто-густо українська преса в Америці без витиченого напряму, пестра, без власного обличчя так, що нераз аж гидь збирає, коли її читати. Та ефемеричність має також ще одну причину: Політичні партії перед виборами на два або три місяці почнуть видавати українську часопись у своїх власних інтересах, яка виходить тих декілька місяців і зробить свою місію, чи не зробить її, по виборах щезає, бо другі будуть аж за чотири або п'ять літ.

В Америці загалом, як у Злучених Державах, так і в Канаді та Бразилії українська журналістика має багато недостач. Недостає там заводових, добре вишколених і інтелігентних журналістів. Редактори часописей дуже часто міняють ся, беруть ся до редагування, коли з далеко ліпшим успіхом могли-б що инше робити, входять з иншими часописями, групами або просто особами в неймовірні лайки, в з'їдливий спосіб нищення уявленого противника так, що коли нераз узяти якесь число американської української часописи, то найдеть ся повно особистих нападів без змісту та зміслу. Потішити ся можна тим, що вже в останніх часах українська преса в Америці трохи прочищуєть ся й береть ся більше за народню справу, як за особисті підрахунки осіб одної групи з особами другої групи. Через той лайливий тон у часописах американські Українці витратили багато сил і часу на дрібно-партійні сварки, бо ті часописи вносили тільки роздор, шкідливе роздроблення й сїяли загальний розбрат. Вина в тім головно тих людей, що брали ся видавати й редагувати часопись, не маючи ніякого поняття про значінне й завдання преси. Та лихий сей стан, як я вже згадав вище, переводить ся. І чим скорше переведець ся, тим ліпше, бо своя рідна часопись для вигнанців на чужині має вельми велике й неоцінене значінне.

Вісти.

Президія „Союзу визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладніші вістки про всякі тамошні обставини, зокрема про прояви українського життя.

Редакція просить полонених Українців присилати їй свої писання, вірші та статі.

До Українців офіцерів і вояків.

Президія Союзу визволення України в порозумінню з Президією Загальної Української Ради звертаєть ся отсим до означених низше осіб з проханням подати задля одної національної справи свої адреси Союзови в. Укр. (Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, Tür 19):

1. Офіцерів Українців ополчення віку від 43 до 55 років, кваліфікованих асентерунковими комісіями як „нездібні до ношення зброї“. З молодших літ можуть бути лишень інваліди, цілком нездібні до фронту, але здібні до иншої служби.

2. Підофіцерів таких самих кваліфікацій, як вище, тільки бажано, щоб мали технічні кваліфікації (ремісники, майстри, зрештою й селяне). Мусять добре володіти німецькою мовою.

3. Простих вояків, або тих, що мають початкові військові ранги, в тім самім віці, як і вище, й так само нездібних до фронту, людей інтелігентних (гімназійні вчителі, народні вчителі, люде вільних професій), готових безкорисно віддати ся ідейній культурній праці серед народньої маси.

Усіх, хто відгукнець ся на сю оповістку, просимо подати крім своєї адреси й військових кваліфікацій, докладні особисті кваліфікації, місце постійного мешкання перед асентерунком, а також по можливости покликати ся на знайомства з кимсь з політиків (посли до парламенту чи сойму і т. ин.).

Найближе число „Вістника“ вийде в перших днях страстного тижня з огляду на друкарсько-технічні труднощі. Таким робом замість двох чисел дістануть наші Передплатники одно, але збільшене й матимуть його вже на свята в руках. По святах вийде наша часопись уже правильно 30 квітня.

Представники українських політичних організацій у папського кардинала, угорського примаса церкви. Як уже донесла угорська преса, дня 24 марта прийняв у Будапешті князь-примас кардинал др. Іван Чернох на спеціальній авдієнції депутацію українських політичних організацій „Союзу визволення України“ й „Загальної Української Ради“. В склад депутації входили: президент За-

гальної Української Ради др. Кость Левицький, член президії Союзу визволення України М. Меленевський, посол до австрійської Державної Ради В. Сінгалевич, були теж присутні др. Г. Стрипський, редактор часописи „Ukraina“ в Будапешті, й угорський титулярний опат Е. Водічка. Депутація представила докладно релігійне положення українського народу в Австрії й Росії, який є в часті уніятським (греко-католицьким), в часті православним (греко-орієнтальним) і в часті римо-католицьким. З особливим натиском піднесла депутація необхідність повної релігійної свободи на зайнятих Австро-Угорщиною територіях російської України для всіх вір, до яких себе причисляють Українці, — в першій мірі свободи для найбільш численних православних. Князь примас виявив велику з'орієнтованість у с'єм питанню, згодився з основними висновками депутації й обіцяв підперти бажання Українців.

Виклад про „Союз визволення України“ у Львові. В четвер, як доносить „Діло“, виголосив на „Бесіді“ Андрій Жук реферат про „Союз визволення України“. Подавши історію повстання „Союза“, в зв'язку з історією розвитку політичної думки на російській Україні останніх літ, прелегент поінформував численних своїх слухачів про діяльність „Союза“ в часі війни, а саме про дипломатичні заходи в правительств воюючих з Росією держав і правительств нейтральних держав у справі визволення України, про інформаційну роботу в Європі для освідомлення європейської, передовсім німецької публичности в українській справі, про видавничу діяльність, про культурну працю серед бранців і ин., а також про стан національної справи в Росії та пануючі настрої на російській Україні. Найблизшого четверга (30 марта) відбула ся на „Бесіді“ над сим рефератом дискусія, в котрій забирали голос дд.: проф. Масляк, радник двору О. Барвінський, радник суду Вербицький, проф. Білецький і инші. Деякі промовці підносили видатну діяльність „Союза“, передовсім інформаційну, проф. Білецький перестерігав перед „високою політикою“, а радив покладати ся на власні народні сили, майже всі бесідники реагували на поставленне аграрної справи в політиці „Союза“. Кінцеве слово прелегент закінчив висловом певности, що якби війна ні скінчила ся, українська справа зрушена вже з мертвої точки, а не виключене хочби частинне зреалізованне нашого національного ідеалу, коли Росія буде до кінця побита, чого бажає собі все свідоме українське громадянство.

✕ **Привіт полонених Українців одного з таборів австрійської України з святами в честь Шевченка.** З великим опізненням надійшов до нашої редакції привіт полонених Українців одного з таборів австрійської України з нагоди свят у честь Шевченка, висланий 10 лютого, який подаємо до відома: „З нагоди 102 річницї уродин найбільшого поета України Тараса Шевченка — ми полонені російські Українці в . . . прилучаємось до Вас, закордонні браття, аби разом одсвяткувати той великий день приходу на світ божий українського Генія! . . . Ми певні, що незабаром заревуть дзвони по всій соборній Україні й нова, вільна та велика сім'я спомяне Тебе, наш Батьку Тарасе, не злим, а тихим словом!“ . . .

„Moldova“ про самостійність України. В двох числах з кінця січня подала румунська часопись протиросійського напрямку „Moldova“, що виходить у Букарешті, дві статі П. Неґруці, в яких між иншим оповідаєть ся що важнійше з визвольної боротьби українського народу. Автор доказує потребу утворення незалежної України, в чім заінтересовані не тільки центральні держави, але також Румунія.

Ленін про „Будучий мир і національне питання в Росії“. На сю тему мав при кінці лютого відчит відомий провідник російської соціальної демократії Н. Ленін. Він підчеркнув, що в Росії без огляду на вислід теперішньої війни мир не настане доти, доки не поладить ся успішно всіх національних і культурних домагань усіх народів Росії. Обговоривши положення поодиноких народів, спинив ся Ленін на українським питанню. Передовсім указав він на сумне положення

Українців і на їх змагання, як перед війною, так і в теперішній хвилі. Прелегент заявив, що розв'язку українського питання бачить він у повнім відірванні України від Росії та створенню з України самостійної держави. На думку Леніна мусить кожда думаюча людина згодити ся на таке поладженне українського питання. Не можна тридцять-мільоновий нарід позбавити його мови та його власної культури.

✕ **В 55-ті роковини смерті Т. Шевченка** відбуло ся сього року поминальне богослуженне м. ин. і в Новочеркаську, в осідку отамана донського козацького війська.

✕ **Не дозволяють молити ся за Тарасову душу.** Товариство російських журналістів у Ростові над Доном бажало сього року уладити в роковини смерті Кобзаря України панахиду по душі Тараса Шевченка. Та духовенство не зважило ся відправити богослуження без дозволу уряду. Отже голова товариства обернув ся за дозволом до градоначальника, та сей коротко заявив, що він не компетентний у сій справі. Не помогла й інтервенція у таганрозького владика Івана, бо богослуження таки не було, хоч давніми роками такі поминальні богослуження в Ростові відбували ся без перепони й . . . без небезпеки для російської імперії.

3 промови Александрова в Думі. На засіданню Державної Думи 14 марта виступив кадет Александров і сказав між иншим у своїй промові ось що: „Коли Хвостов заявив, що необхідні професійні організації, я повірив йому, але коли я поїхав на південь і побачив нахабний погром заводових союзів, я зрозумів яке безглузде знуцання доконуєть ся на робітничій клясі. А хіба можна допустити такеж відношенне до Українців? Через те, що український нарід має свою окрему національну культуру, ще не виходить, що російський уряд має право ставити ся так до сеї окремішности. Українці мають такеж право на історичний розвиток, як і Великороси (Москалі), а між тим українська преса знищена. Щодо Катеринослава зокрема, то там 10 років існувала культурно-просвітна інституція, а тепер мені боляче й соромно повертати до Катеринослава, де доконують дике насильство над народніми потребами й культурою.“ Промовець закінчив свою бесіду покличком за необхідністю амнестії. Амнестія має бути дана в найблизшій часі. (Гучні оплески зліва та в центрі).

Погромна агітація в Росії. „Р'єчь“ повідомляє: В Петербурзі на Васілівськім Острові провадить ся злочинна агітація, що підбурює чернь на торговців і Жидів. В Києві на двірці чорносотенці роздають „Русское Знамя“.

Загальні збори петербурзької „Української Громади“. Дня 12 марта відбули ся, як доносить „Р'єчь“, у кімнатах товариства технолоїв загальні збори членів петербурзького українського товариства „Громада“. Головою зборів вибрано Михайла Могилянського. Відкривши збори, присвятив голова теплу згадку памяти покійних М. Павлика, О. Русова й К. Паньківського. Їхню память пошанували зібрані повстанням з місць. По вислуханню звідомлення з діяльності товариства й прийняттю звідомлення ревізійної комісії переведено вибори нової управи.

Офіційне російське виданне в українській мові. Виконуюче бюро російського всеміського комітету в Москві прихилило ся, як сповіщує „Кієвская Мысль“, до прошення „Товариства несення помочи населенню України, навішеному війною“, й асигнувало 700 рублів на виданне в українській мові публікації всеміського комітету п. з. „Пенсії й підмоги жовнірам і їхнім сім'ям“. Переклад зладив Грінченко. Просьбу підпирав на засіданню виконуючого комітету І. Штайнгель і В. Уляницький.

Відчит д-ра Фалька Шуппа про „Україну яко міст до східних країв“. Союз німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ уладив укупі з „Німецьким Товариством для справ передньої Азії“ (Deutsche Vorderasien-gesellschaft) вечір викладів у Кришталевій Палаті в Липську,

на який численно явила ся добірна публіка. По відкриттю вечера председателем, дослідником Сходу та приватним доцентом д-ром Гугоном Гроте, мав генеральний секретарь союзу „Україна“ др. Фальк Шупп виклад про „Україну яко міст до східних країв.“ Бесідник дав цікавий образ господарського й торговельно-географічного значіння України, яка є причілкою на дорозі до Кавказу, сухопутнім мостом на шляху до Туреччини, Персії, Афганістану й Індії. На основі переглядних мап і собою зладжених карт торговельних шляхів указав референт на світово-історичне значіння України, через яку ведуть найкоротші залізничні шляхи до східних країв. На сій дорозі ждуть Німців самі такі народи, що, зітхаючи, тужать за днем свого визволення при помочи великих чинів німецького оружя, як Поляки, Українці, Туркотатары, Грузини й північно-перські племена. Але в лискучій меті сеї великої ідеальної визвольної дороги стоїть Індія, та Індія, яку Англія ганебно ограбувала, поневолила й понизила, та Індія, що, закусуючи зубами, побрязкує рабськими кайданами, наложеними на неї Бритійцями, та готова їх скинути.

У другій частині свого викладу пояснював бесідник на довгім ряді знаменитих світляних образів сільське й міське життя України, народні типи, звичаї й обичаї. Знамениті були вчасти артистично кольоровані світляні образи, що наглядно показували всі прояви буденного життя української народности. Зокрема викликали подив знімки артистично намальованих писанок.

Довготривалими й невгаваючим оплесками подякували зібрані за дуже інтересний виклад. Чистий дохід призначено на фундацію Гольца в користь німецьких військ, які борються ся на турецькій землі. З додатку до подяки председателя д-ра Гугона Гроте, дуже заслуженого організатора, першого й найстаршого німецько-іслямського культурного товариства, почуло ся, що й під фінансовим оглядом вечір мав повний успіх.

Україна й Польща. Під сим заголовком надрукувала „Камбана“ в ч. 2536 з 20 марта (2 квітня) статю д-ра Льва Ганкевича. Автор розглядає з українського становища проект лодзької брошури „На переломі історії“ утворити Польщу з 225000 квадратних кілометрів і з 21 мільонами населення та прилучити до неї українське королівство Галичини та Володимирії, сотворене з східної Галичини, з часті Волині по Случ і українських областей кобринської, берестейської та городненської губернії, в такім звязку, як стоїть королівство Хорватії та Славонії до Угорщини. Др. Ганкевич зазначає, що може бути мова про прилучення української автономної провінції безпосередньо до Австрії, ніколи до Польщі.

Самопоміч. У Прилуці, полтавської губернії, зорганізувало ся споживне товариство „Самопоміч“, що поставило собі за ціль згуртувати всіх мешканців Прилуки й повіту без ріжниць національності до боротьби з дорожнюю. Організацією спілки зайняли ся головні державні, земські та приватні урядники.

Полонені Австрійці на Україні. В „Нов-ім Времени“ (ч. 14324 з 6 лютого н. ст.) дає Н. К—ський деякі вістки про австрійських полонених у валківському повіті, харківської губернії, де влітку було до 1000, а зимою до 500 полонених. Полонені працюють переважно по більших маєтках невеликими партіями по 25 і менше осіб, деякі в дрібних господарів. Селяне держать декуди по 1—2 полонених. Інтелігентні полонені мають зайняття, відповідні до своєї освіти й фаху, та працюють як рисівники, вчителі, малярі тощо. Із слів Н. К—ського виходить, що з природи добрі

й щирі Українці дуже скоро й легко погодили ся та зжили ся з полоненими Австрійцями, між котрими переважали Чехи, Українці, Словаки й інші Славяне. Нарід відносить ся до них прихильно й сердечно немов до „чужосторонніх людей“ і забуває цілком, що се вороги на війні. Відносини між обома сторонами подекуди чисто сусідські. Із декотрих господарств ходять полонені на богослуження й їх селяне запрошують по службі до себе.

— Після служби народ кличе їх обідати, побалакати, — оповідала авторови одна селянка.

— Вони часто ходять до нас на село, — говорив йому инший селянин.

У дрібніших господарів полонені сідають разом з хазяями за стіл і ніхто не робить у харчованню ріжниць. Бувають і випадки, що вдовиці-салдатки беруть собі полонених, котрі їм видають ся підхожими, за чоловіків і віддають їм ведення хазяйства. Полонені роблять свою роботу дуже добре й ходять коло чужого, якби коло свого. Зате й хлібодавці обходять ся з ними гарно та крім призначеної плати додають теплу одіж, шапки й чоботи.

Економічна політика України. Одеські промисловці скликали нараду, на якій обговорювали будучу економічну політику України. Промисловці виробили плян господарської політики, яка має обхопити всю промисловість і торговлю України. Ініціаторами сього пляну є Соколовський і Балабан. „Новое Время“, повідомляючи про сї заходи промисловців України, з обуренням і протестами виступає проти них з точки погляду господарських інтересів центральної Росії.

„Новое Время“ про заведення григоріанського календаря в дієцезії Хомишина. „Новое Время“ стараєть ся використати в цілях своєї пропаганди заведення григоріанського календаря в станиславівській дієцезії в Галичині та доносить: „Опублікованне календарної реформи являєть ся першим кроком на шляху до конкретного з'єдинення уніятської церкви з католицтвом і Римом. Єпископ Хомишин звернувся з особливим пастирським покличом до українського народу, приказуючи крім заведення григоріанського календаря змінити в усіх молитвах і церковних піснях слово „царь“ на „цїсарь“, слова „православний“ і „православе“ на „правовірний“ і „правовіре“. День смерті Йосафата Кунцевича зроблено врочистим святом. А що на сей день припадає святкування святого Дмитра, перенесено його на другий день. Нарешті вводить ся свято Евхаристії (Тїла Божого). Реформа переведена особистою властю єпископа в згоді з австрійським правительством і римською курією.“

Страйки робітників у Петербурзі. В Петербурзі розліплено оповістки з „обовязковими постановами“, які загрожують новими тяжшими карами страйкарям. У сих постановах між иншим говорить ся: „Всіх страйкарів потягнуть ся до одвічальности, а всіх, що мають ставити ся до війська, вишлеть ся негайно на фронт“. За намовлюванне до страйку, за участь в організації, яка має своєю цілю улаженне страйків, за ушкодження фабрик і т. ин. маєть ся карати робітників досмертною каторгою. Особи, які без поважних причин не являють ся на роботу, або залишають її, караєть ся шістьма роками вязниці. Всі справи сього роду передають ся на розгляд воєнно-полевою судови“.

Боротьба з дорожнюю. Для успішного переведення боротьби з дорожнюю злучили ся всі споживні спілки полтавської губернії в один союз, який рішив розширити зараз склад товарів і заложити більше споживних крамниць.

Бібліографія.

Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Рік 1915. Том СХХІІ. Львів, 1915. Накладом Товариства. Стор. 211. Зміст: Володимир Гребеняк; Нові археологічні на-

хідки на території східної Галичини, Іван Крипякевич. До характеристики Іляша Караїмовича; Михайло Возняк. Український господарський порадиш з 1788 р. (Бібліографічна рід-

кість); Іван Верхратський. З перших літ народовців (1861—1866); Зенон Кузеля. Посиження і забави при мерці в українським похороннім обряді; Юрій Кміт. Похоронні звичаї і вірування у Бойків; Володимир Гнатюк. Народні оповідання про тютюнарів.

Богдан Лепкий. Чекає нас велика річ. З 10 образками. (Вид. тов. Просвіта ч. 378). Відень, 1916, Стор. 40.

По „Віденським календарі“ й книжечці „В Тарасові роковини“ се вже третя книжечка, що вийшла на еміграції у Відні під старанною редакцією Ярослава Весоловського. На зміст книжечки складаєть ся прозова стаття Б. Лепкого п. з. „В боротьбі за волю“ та йогож дві віршові річи: „Кальнишевський у неволі“ та драматичний уривок „Привид Кальнишевського“. Швидко вичерпанне книжечки спричинить і зміст і може ще більше ілюстраційний бік книжечки. Є тут між иншим портрети гетьманів: Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Павла Полуботка й Кирила Розумовського. Додає редакція й „Порядок українських гетьманів.“ Приємне враження робить згадка за дотеперішнього редактора видань товариства „Просвіта“ Юліана Балицького, котрого увязнили російські власти у Львові в лютім 1915 р. та вивезли потім на Сибір, до енісейської губернії.

Dr. Th. Zöckler: Das Deutschtum in Galizien. Weimar, 1915.

Автор, євангелицький порох у Станиславові і один з головних організаторів галицьких Німців, подає в отсій своїй брошурці цікаві інформації про галицьких німецьких колоністів: їх число, розміщення в краю, їх політичний розвиток і відносини до тубільців. Книжка для нас особливо тим цінна, що автор у деяких місцях дуже влучно характеризує галицьку адміністрацію, яка часто вживала супроти Німців тих самих метод, що й супроти Українців. Уже на самім вступі зазначає автор, що така відкритість не з'єднає йому симпатій з польського боку: „Отсі виводи, можливо, стринуть ся — особливо з польського боку — з закидами тенденційности. Отся тенденційність лежить у тім, що автор вірить у „добре право“ та в будучину німецького елементу в Галичині...“

Цікаві статистичні дані німецької колонізації. Число німецького населення дуже хитало ся, одначе не в дійсности, тільки наслідком того, що Жиди раз себе зачисляли за Німців, то знов ні. Докладність статистики обмежували також у великій мірі всякі надужиття польської адміністрації, які автор дуже добре освітлює в отсех словах: „В Галичині комісії (конс рпційні) по більшій часті в руках Поляків — і Поляки мають великий інтерес у тім, аби Галичину представити яко переважно польський край і щоб висунути наперед значінне польського елементу в некористь українського, як так само німецького.“ По вичисленню всіх таких неточностей статистики даходить автор до переконання, що тепер Німців у Галичині є 80.000, значить коло 1·1% усього населення. Отсе німецьке населення мешкає або по селах у так званих колоніях — по часті по містах (у Львові є 3% Німців). Колонії є почасти католицькі, почасти євангелицькі. Католицьких є 85, з того 42 чисто німецьких, євангелицьких 87, з того 49 чисто німецьких. Усіх Німців, що мешкають у колоніях і по селах, є 60.000, решта (20.000) мешкає по містах. На думку автора денационалізація поступає значно швидше між католицькими Німцями — через церкву, наслідком її залежности від польських єпископатів.

Загалом винородовлення робить між Німцями невеликі поступи — (хоч до 1907 р. галицькі Німці не мали ніякої політичної організації). Яко клясичний доказ відпорности німецького

елементу подає автор німецьку колонію в великім українським селі богородчанського повіту, в Горохолинні. З 8 німецьких родин, які поселили ся 1808 р. (тільки по 2 родини могли мешкати побіч себе) — серед переважуючої української більшости (600 родин) — зросло населення до 50 родин, які крім деяких незначних звичаїв не перейняли нічого від тубільців і задержали чисто німецький характер.

Щодо відносин тубільців до Німців, то з книжечки виходить недвозначно, що наскільки Українці відносили ся приязно до сих чужоземців, настільки ворожо відносили ся до них Поляки, чи то польська адміністрація. „В бігу десятиліть попало галицьке „німецтво“ (Deutschtum) в тяжке положення через те, що Галичина дістала ся під необмежено самостійну управу Поляків, які в щораз більшій мірі працювали над винищенням німецького елементу.“

Політично з'організували ся галицькі Німці дуже пізно — аж у 1907 р. в т. зв. „Союз християнських Німців у Галичині“ (Bund der christlichen Deutschen in Galizien.) Як симпатично відносило ся польське населення до тої організації, видно найкраще з того, що на перших зборах згаданого товариства вибили польські демонстранти з найбільшою докладністю всі шиби... Шиби були в сім випадку українські, бо наради відбували ся в залі українського „Сокола“ (здаєть ся, перемиського — автор чомусь не означив місця перших зборів).

Товариство видає від 1908 р. свій орган: „Das deutsche Volksblatt für Galizien“. Найвищою політичною езекутивною галицьких Німців є „Der deutsche Volksrat für Galizien.“ Розумієть ся, що галицькі Німці не мають своєї парламентної репрезентації (в соїмі мають одного посла з Бялої), їх справами займають ся головню парламентарні послы Странски, Кешман і др. Грос.

Книжка написана з очевидними симпатіями для українського народу. Історичі дати опирають ся на чистих джерелах. Для галицьких Українців, обовязком котрих знати докладно відносини в своїй території, стане вона цікавою лектурою. — к.

Виказ жертв

на полонених Українців:

книжками: пані Олена Голубовичева, Карлів, 5 кн. „Літер. Наук. Вістника“ за рр. 1910—11, 6 бр.; 10 чисел „Іл. Укр.“; д. Євген Гузар 3 кн. (між ними „Історію України“ Аркаса); д. Ілля Пляшкан, Карлів, 61 бр. і д. Михайло Царь, Мацьковичі, „Неділя“ з 1911—12 рр., „Правда“ з 1874, 1879 і 1890 рр., „Господар“ з 1907 р., „Місіонар“ з 1907 і 1913 рр., 1 кн., 21 бр. і 3 числа „Кат. Сходу“.

Складаючи щирю подяку за сі жертви, просимо дуже дальших, щедрійших, бо просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, можемо тільки в дуже малій часті вдоволити.

Зміст: Нова Європа. — М. Троцький. Всеросійський нелад. — Др. Л. Ганкевич. Процес російських шпіонів у Софії. — Н. В. Румунська соціяльна демократія та війна. — к. За тиждень. — З поезій полонених Українців: М. С. В. в полоні; Трутень. В осені; Максименко. Із чужини; Білявий. Плач України; П. Невіальник. В ріднім краю; Іван Невеселій. Не дивуйтесь мені... — У. С. С. Юра Шкрумеляк. В резерві (з дневника). — М. Р. Вражіння з перевезу через Волинь (з записника). — Українська справа на конгресі Злучених Держав. — Ор. Кириленко. Українці в Америці: Політичні проби в Канаді. Преса в Канаді. — Вісти: До Українців офіцерів і воєнів. Представники укр. політ. організації у папського кардинала, угор. примаса церкви. Виказ про „С. В. У.“ у Львові. Привіт полонених Укр. австр. Україні з святами в честь Ш. „Moldova“ про самостійність Укр. Ленін про „Будучий мир і нац. питання в Рос.“. В 55 роков. смерті Т. Ш. Не дозволяють молити ся за Тар. душу. З промови Александрова в Думі. Погромна агітація в Р. Заг. збори петер. „Укр. Гром.“. Офіц. рос. виданне в укр. мові. Відчит Шуппа про Україну. Україна й Польща. Самопоміч. Пол. Австрійці на Україні. Екон. політика Укр. „Н. Вр.“ про кал. справу. Страйки робітників у Пет. Боротьба з дорожню. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.

Львівська державна
наукова бібліотека

М II